

MAHREMİYET

Kişiyeye Ait Özel Alan Tartışmaları

Nalan Çelikoğlu, İskenderiye Yayınları, İstanbul, Eylül-2008, 260s.

Mesut İNAN*

Kültürden kültüre ve aynı toplum içerisinde zamandan zamana farklılık arz eden mahremiyet, birçok insan için aynı anlama gelmemesi ve belli bir sınırının da olmaması nedeniyle önemli bir kavramdır. Mahremiyet konusunun sadece belli bir ilim dalını ilgilendirmediği su götürmez bir gerçektir. İlimlerin gelişip serpilmesi nedeniyle mahremiyet konusunun fıkhi tarafının yanı sıra sosyolojik ve psikolojik taraflarının da ele alınması önem arz etmektedir. Günümüzde kişiyeye ait özel alanın gün geçtikçe daralmakta olduğunu ve bir önceki nesle kadar mahremiyet konusu içerisinde değerlendirilen hususların artık özel yaşam sınırlarının dışına çıktığını veya çıkarıldığını görmekteyiz.

N. Çelikoğlu mahremiyet konusunu "*Türkiye'de Üniversite Gençliğinde Mahremiyetin Dönüşümü*" isimli yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır. Sonradan "*Mahremiyet, Kişiyeye Ait Özel Alan Tartışmaları*" isimle de kitap olarak basılmıştır. Bu kitabın mahremiyet konusunu din sosyolojisi alanı içerisine dahil etmesi ve özellikle modern zamanlarda büyük bir hızla ortaya çıkan ve etkisini hiç kaybetmeyecek bir *dönüşümün* mahremiyet alanındaki yansımalarını göstermesi bakımından önemli bir boşluğu dolduracağını söyleyebiliriz.

Yazar kitabın **ilk bölümünü** kavramsal çerçeveye ayırmıştır. Bu bölümde mahrem ve mahremiyet kavramları üzerinde duran yazara göre bu

* Arş. Gör., Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı

kavramların kesin bir sınırından bahseden bir tanımın verilmesi son derece zordur. Nilüfer Göle, Yasin Beceni ve Özgür Uçkan tarafından yapılan tarifleri verdikten sonra hukuki olarak mahremiyetin tarifine de yer veren yazar, bu tariflerin mahremiyetin sadece belli bir yönüne vurgu yaptığını belirterek daha kapsayıcı bir tanımın yapılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Yazara göre mahremiyetin modern ve modern öncesi dönemde hem Doğu'da hem de Batı'da farklı da olsa var olduğu vurgulanarak özel yaşamın mahremiyetin içerisine girmesi hasebiyle, modernleşmenin ürünü ve modernleşmeyi hızlandıran en önemli faktör olan medyanın mahremiyeti veya onun kapsadığı bir alan olarak özel yaşamı ihlal eden araçlardan biri haline geldiği belirtilmiştir.

Yazara göre artık mahremiyetin pek de önemsenmediği alanlardan birisi cinsellik konusudur. Cinsellik konusunda erkekler evlilik dışı maceralara tarihin her döneminde rahatça atılabilirken; modern öncesi dönemlerde aynı şekilde davranmayı hiçbir koşulda düşünmeyen kadınların, artık kendilerinin de evlilik dışı ilişkilerde bulunmalarının gayet normal olduğuna inandıkları belirtilmektedir. Yine yazara göre günümüzde eşcinsel evlilikler gibi mahrem konular üzerinde gereğinden fazla durularak bu konuların ifşa edilmesi, onların hayatımızdan çıkmasını değil, hayatımıza girmesini kolaylaştırmıştır. Yukarıda sözü edilen dönüşüm sadece insanın kendisinde değil, ortaya koyduğu ürünlerde de göze çarpmaktadır. Mahremiyetin dönüşümünü gözlemleyebileceğimiz alanlardan birisinin gelenek, görenek, düşünce, aile ve toplum yapısı açısından bir fikir veren *mimari* olduğu yazar tarafından belirtilmektedir.

Kamusal alan ve özel alan ayrımının yapıldığı bölümde kavramların tarihsel sürecine değinilerek kamusal ve özel alan ile alakalı olarak Batı'daki ayrım ile Türkiye'de ayrımın birbirinden farklılık arz ettiği belirtilmiştir. Türkiye'deki durum özellikle 1980'lerden sonra başlayan ve daha çok türban konusu üzerinden yapılan bir alan sınırlamasıdır. Dolayısıyla kavramın bizdeki algılanışı farklıdır. Konuya fıkhi açıdan bakıldığında dahi mahremiyetin daha çok kadın üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Yazar, burada konunun hangi açıdan ele alınırsa alınsın bir dönüşümün söz konusu olduğunu ve kişiye ait özel alanın sınırlarının büyük ölçüde değiştiğini belirtmektedir.

Mahremiyet ekseninde toplumsal dönüşümler başlığının atıldığı bu bölümde özellikle sanayileşme süreciyle ortaya çıkan “gösteri toplumu” ve “popüler kültür” kavramları çerçevesinde toplumsal değişimler ele alınmıştır.

Kitle iletişim araçları 18. yüzyıldan itibaren popüler kültür ile etkileşim içerisine girmesine karşın toplumumuzda bu durum sivil basın ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Bizde de Avrupa’da olduğu gibi kitle iletişim araçlarıyla hedef alınan kesim işçi sınıfı değil; “kentlerdeki memur zümresi, kentlerdeki küçük burjuvazi; yani işçi sınıfı ile üst sınıf arasında yer alan orta tabaka” olmuştur. Yazar buradan yola çıkarak şunu söyler: Bugün eğer popüler kültür ve kitle kültürü kavramı varsa, bu, işçi sınıfının kapitalist düzenle bütünleşmesi sonucu değil; ekonomik ve eğitim açısından orta tabakayı oluşturanların ticarileşmiş burjuva kültürüne entegrasyonunun sonucudur. Bu nedenle popüler kültür ürünlerini artık herkes tüketme olanağına sahiptir. Popüler kültür aynı zamanda kuşaklar arasındaki bağların zayıflamasına da neden olur. Sanayileşme devri özelliklerinin sürmesiyle birlikte, *küreselleşme* terimiyle ifade edilen yeni bir makro sürecin etkili olmakta olduğu vurgulanmıştır. Aynı bölümde Giddens’in küreselleşme ile alakalı görüşlerine de yer verilmiştir.

Kitapta mahremiyetle ilgili toplumsal sorunların siyasi ve hukuki eksende de ele alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Kişilerin özel yaşam alanlarına yönelik tehditlerin insanlık tarihinin her döneminde var olduğundan bahseden yazar, bu tehditlerin günümüzde giderek arttığından söz eder. Çağımızda bilgi iletişim teknolojilerinde görülen gelişmeler ve modern teknolojik araçlar vasıtasıyla kişilerin özel yaşamlarına ilişkin bilgiler kayıt altına alınarak, istenilen şekilde kullanılabilir. Son yıllarda artan farkındalıkla birlikte ulusal ve uluslararası boyutta yasal düzenlemeler yapılmasına karşın, mahremiyeti zedeleyecek yeni uygulamalara da rastlanmaktadır. Mahremiyeti zedeleme ihtimali olan olumsuzluklara karşı mahremiyet olgusu, uluslararası topluluk tarafından bir temel insan hakkı olarak tanınmış ve uluslararası insan hakları hukukunda mahremiyet, korunması gereken temel haklardan biri olarak açık bir şekilde yer almıştır. Bizde de mahremiyetin özel yasalarla korunduğuna dair ifadeler bu bölümde vurgulanmıştır.

Yukarıda mahremiyetle alakalı zikredilen zararları engelleme hususunda yazar, kanunlar çıkarmanın ya da iyi güvenlik tedbirleri alınmasının yeterli olmayacağını vurgulayarak, bu tedbirlerin yanı sıra bazı müşterek ahlaki

değerler geliştirmek ve davranışlarımızı onlara göre düzenlemek gerektiği üzerinde önemle durmuştur. Kişiye ait özel alana müdahalelerin önüne geçilebilmesi için öncelikle yapılması gereken şeyin, bireylerde mahremiyete ve özel alana saygı bilincinin oluşturularak geliştirilmesini sağlamak olduğu vurgulanmıştır.

Kitabın **ikinci bölümü** *Türkiye’de Makro Toplumsal Dönüşümler Ve Mahremiyet* ismiyle başlıklandırılmıştır. Bu bölümde Türk toplumunda mahremiyet olgusunun dönüşümünü daha iyi inceleyebilmek için Türk toplumunun geçirmiş olduğu modernleşme, sanayileşme, kentleşme, küreselleşme ve sekülerleşme süreçleri göz önünde bulundurularak mahremiyet algısında gözlenen değişimlere değinilmek suretiyle konu, Türkiye ekseninde ele alınmıştır.

Tanzimat Sonrası Batılılaşma alt başlığında yazar, Osmanlı’daki modernleşmenin halkın sosyolojik yapısından kaynaklanan bir gelişme olmadığı için bir halk hareketi değil de; yönetici aydın elit tarafından topluma dikte ettirilen bir hareket olduğunu belirtmiştir. Toplumsal sınıflar açısından Tanzimat’ı yorumlayan yazar, Tanzimat’la birlikte Türk toplumunda tabakalaşmanın değişmiş olduğunu belirtmekte ve o döneme kadar gayri müslimden üstün olan bir Müslümanın, Tanzimat’la birlikte herhangi bir gayri müslimle aynı seviyede görülür olduğunu ve böyle bir durumun da halkın tepkisinin artmasına yol açtığını ifade etmektedir.

Bu bölümün bir alt başlığı olarak ele alınan *Cumhuriyet Dönemi Ve Batılılaşma* kısmında cumhuriyet sonrasında modernleşme projesi içerisinde kadının dönüşümünde ciddi bir politika izlendiği, devletin, kadının ve ailenin dönüşümünü kendi faaliyet alanı içerisine alarak gerçekleştirdiğini, söz konusu değişimin büyük ölçüde eğitim alanında yapılan faaliyetlerle sağlanmasının yanında, aynı zamanda kanun koyarak zoraki yaptırımlar yoluyla da gerçekleştirilmeye çalışıldığı ve Türk modernleşme projesi çerçevesinde kadının kamusal alanda farklı biçimlerde görünmeye başlamasıyla birlikte, kadının ve toplumun dönüşümünün de bu vesileyle sağlanmaya gayret edildiği ifade edilmiştir. 1950 sonrası toplumsal dönüşümler, çok partili hayata geçiş ve sanayileşme, kentleşme ve göç, kentleşme sürecinde aile, 1980’ler ve sosyo-kültürel değişimler, kitle iletişim araçları ve eğlence endüstrisi, televizyonun toplumsal etkileri ve küreselleşme sürecinde tüketim gibi konular bu bölümde ele alınmıştır.

Özetle, tek partili dönemde devletin hızla modernleştiği, çok partili dönemde ise halkın hızla modernleştiği belirtilmekte, sanayileşme süreci ile birlikte Türkiye'deki feodal yapının hızla çözülmeye başlayıp, bireyci ve hazcı bir tüketim ideolojisinin benimsenmekte olduğu ifade edilmekte, ekonomik liberalleşme ve dünyaya açılma politikaları ile birlikte kitle basınının ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Bir kısmı ithal yeni popüler/kültürel biçimlerin ortaya çıktığı bu dönemde kültür de hızla magazinleşmiştir. Cumhuriyetin kültür politikalarının yaratmış olduğu geçmişten kopuş ve bu kopuştan sonra ortaya çıkan popüler kültür ürünlerinin *gündelik* olan karakteri, karşılıklı olarak belleksizleşme olgusunu beslediği, yazarın ifade ettiği tespittir.

Kitabın **üçüncü bölümü** genel olarak gençlik ile ilgili bilgiler verilirken Türkiye'deki üniversite gençliğinin profilinin ortaya konulmaya çalışıldığı ayrıca üniversite öğrencileri ile ilgili ampirik araştırmaların bulgularına da zaman zaman yer verildiği *Türkiye'de Gençlik Ve Üniversite Gençliği* bölümüdür. Bu bölümde gençlik kavramı üzerinde durulmuş ve bu dönemin anne ve babadan ya da kendine bakan diğer büyüklerden kopma ve bağımsızlık duygusunun oluşma dönemi olmasının yanında, aynı ve karşıt cins gruplarla etkili bir sosyal ilişkinin başladığı dönem olduğu ifade edilmiştir. Üniversite gençliğinin bir alt kültür grubunu oluşturması hasebiyle alt kültür kavramına yer verilerek gençlik gruplandırılması yapılmıştır. Yine bu bölümde gençliğin sosyalleşmesinde önemli bir yeri olan kimlik ve kişilik kavramlarına da yer verilmiş ve genel nüfus içerisinde gençliğin oranına değinilerek ülke gündeminde önemli bir yer tuttuğu belirtilmiştir.

Türkiye'de Üniversite Eğitimi Ve Gençler alt başlığında yazar, Toplumsal bunalımlardan en fazla etkilenen kesim olan üniversite gençliğinin, gençlik piramidinin tepesinde küçük bir azınlığı teşkil etmekte olduğunu dile getirmekte ve gençlik sorunlarının en belirgin olduğu grubun üniversite gençliği olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle üniversite gençliğinin sorunları ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Yazara göre eğitim olanaklarını bir şekilde elde etmiş olan yüksek öğrenim gençliğinin üniversiteye girebilmeleri bir şans olurken; kişisel yeteneklerinin eşleşmediği ve ilgi duydukları alanların dışında olan alanlarda eğitim görmeleri aslında diğer pek çok sorunun kaynağı niteliğindedir. İstedikleri alanda eğitim görenler ise, istihdam fazlası kontenjan ve bu alanların daha önce gelenler tarafından doldurulması nedeniyle yükselme şansına sahip olamama gibi bir durumla karşı karşıya kalmaktadırlar. Öğrencilerin toplumla bütünleşememeleri

sonucu “yabancılaşma” olgusunu gündeme getiren yazar, üniversitede gençlerin yabancılaşmasına neden olan etkenlerin çok çeşitli olduğundan söz eder.

Kitabın **dördüncü bölümünde** üniversite gençliğinin mahremiyeti nasıl algıladığına değinilmektedir. Gündelik hayatımızın hemen her alanında varlığını hissettiren cinsellik olgusunu üniversite öğrencilerinin nasıl değerlendirdiği ile ilgili çeşitli araştırmalara yine bu bölümde yer verilmiştir. Üniversite gençliği ve ev ortamı ile değerlendirmelerin yapıldığı bu bölümde üniversite gençliğinin medyaya karşı ilgi ve tutumları da çeşitli araştırmalar ile gösterilmeye çalışılmıştır.

Kitabın **beşinci ve son bölümünde** araştırma yöntemi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Buna göre araştırma, mülakat tekniği kullanılarak Türkiye’deki üniversitelerde öğrenim görmekte olan erkek ve kız öğrencilerden oluşan toplam 37 öğrenciyle yüz yüze görüşülerek yapılmıştır. Sonra veriler analiz edilerek yazarın çalışmaya son şeklini verdiği belirtilmiştir. Araştırmanın genel hipotezi “günümüz dünyasında mahremiyet ile ilgili görüşlerin esneklik kazanmasıyla mahrem alanın sınırları gittikçe daralmaktadır” şeklindedir.

Öğrencilerle görüşme yapılırken yazar onlardan ilk olarak mahrem ve mahremiyet kavramlarını tanımlamalarını istemiştir. Buna göre katılımcılardan 16’sı mahrem ve mahremiyet kavramlarından, “başkalarıyla paylaşmak istenilmeyen, kişiye ait özel alanı” anladıklarını ifade ederken; 8 katılımcı “kişisel olan ve başkasından sakınılması gereken şeyler” şeklinde yaptıkları tanıma “gizli olması gereken her şey” ifadesini de önemle eklemişlerdir. Bu kavramları kutsal olanla ilişkilendiren 9 kişi ise, diğer soruları yanıtlarken daha çok dini değerleri göz önünde bulundurmışlardır. Mahrem ve mahremiyet kavramlarını bir katılımcı cinsellikle ilişkilendirirken; diğer bir katılımcı ise sosyal kurallara göre toplumda konuşulmaması gereken konular ile söz mahremiyeti üzerinden bir tanımlama yapmıştır. Bunlara ilaveten iki öğrenci de bu kavramlarla ilgili çok genel tanımlar yapmışlardır. Yazar daha sonra konu ile alakalı olarak öğrencilerin verdikleri cevaplara kitabında yer vermiş ve bunları yorumlamıştır. Öğrencilerin bazıları mahrem ve mahremiyet kavramını özel yaşamla, kimisi kutsal olanla, kimisi de çıplaklıkla ilişkilendirmektedir.

Üniversite gençliğinin mahremiyet algısını tespit edebilmek için katılımcılara sorulan bir diğer soru “öğrencilerin kendileri için evin mahrem

bir alan olup olmadığı, dışarıdan evlerinin içinin görülmesinin kendilerini rahatsız edip etmediği, eğer rahatsız ederse hangi durumlarda rahatsız ettiği”dir. Buna göre öğrenciler evin bir mahrem alan olduğunu ve evlerinin içinin görülmesinin kendilerini rahatsız edeceğini belirtmişlerdir. Yazara göre katılımcılar, söz mahremiyeti ile ilgili Türk toplumunda görülen değişimin yönünü ifade ederlerken olumsuz bir tablo çizdikleri görülmektedir. Yazar mahremiyetin dönüşümü en rahat gözlemleyebileceğimiz alanların başında cinsellik konusunun geldiğini belirtmektedir. Kurumsal anlamda tartışılması anlamsız ve kişiye özel bir mesele olarak görülen cinsellik yazara göre artık kamusal alanda rahatlıkla dile getirilmektedir.

Kitapta beden mahremiyeti kapsamında ses, saç, el mahremiyeti ve beden görünürlüğü konularına da temas edilmiştir. Buna göre katılımcıların sesle ilgili olarak konuşulan kişilerle bir sınırlama getirip getirmediikleri ortaya konmak istenmiştir.

Netice itibarıyla kitapta mahremiyet konusu hem teorik ve hem de pratik yönüyle ele alınmıştır. Kitap değişen Türkiye’de farklı yaşam biçimlerinin özelden kamusalaya kaydığı günümüzde bireyin mahremiyet konusuna ilişkin bakış açısını ortaya koyması ve ilk mahremiyet sosyolojisi kitabı olması bakımından konuyla alakalı tartışmalara değişik bir bakış açısı getirmekte ve katkıda bulunmaktadır.